

Nr 121.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1951/52 till Svenska skifferoljeaktiebolaget m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(1:a avd.)

I propositionen nr 100 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 7 mars 1952, föreslagit riksdagen att å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1951/52 anvisa *dels* till Täckande av vissa kostnader för Svenska skifferoljeaktiebolagets verksamhet under tionde huvudtiteln ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor, *dels ock* till Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget under kapitalbudgeten: Fonden för låneunderstöd ett investeringsanslag av 6 000 000 kronor.

Vidare har i två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Magnusson* och *Svärd* (I: 435) och den andra inom andra kammaren av herrar *Birke* och *Fagerholm* (II: 540), hemställts, att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 100 måtte uttala, att definitivt avtal av den art, som i propositionen förutsetts, bör underställas riksdagen.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande, hänvisas till motionen I: 435.

Svenska skifferoljeaktiebolagets närmaste uppgift var vid dess tillkomst i början av andra världskriget att med utnyttjande av östra Närkes skifferoljetillgångar bidra till landets försörjning med flytande bränsle. Efter krigets slut framlade bolagets ledning planer för den fortsatta verksamheten, vilka syftade till att vid bolagets anläggning i Kvarntorp få till stånd en i fredstid lönsam drift. Dessa planer godkändes av riksdagen år 1946. Bolagets utveckling under den första tiden härefter förlöpte emellertid icke på det gynnsamma sätt, varmed man räknat. I anledning härav uppdrogs åt särskilt tillkallade utredningsmän, vilka antogo benämningen Kvarntorpsutredningen 1948, att utreda frågan om bolagets framtida verksamhet.

Kvarntorpsutredningen fann det vara förmånligast för staten, att skifferoljebolagets verksamhet fortsattes, och föreslog i sitt i februari 1949 avgivna utlåtande, att bolagets utbyggnad skulle fullföljas i stort sett enligt bolagsledningens tidigare planer, ehuru med kompletteringar i vissa avseenden. Enligt Kvarntorpsutredningens beräkningar skulle produktionen av olja, bensen, svavel, s. k. gasol, gas, ånga och elektrisk kraft komma att ökas vä-

sentligt genom utbyggnaden, vilken väntades kunna fullbordas omkring den 1 juli 1953. Efter vederbörlig prövning förelades utredningsresultatet 1949 års riksdag, som på förslag av Kungl. Maj:t anvisade medel dels till en första utbyggnadsetapp, omfattande bl. a. ombyggnad av en skifferdestillationsugn av Berghs konstruktion, benämnd Bergh-ugn 1, dels för förnyelse av bolagets redan befintliga anläggningar och för vissa andra ändamål.

Sedan ombyggnaden av Bergh-ugn 1 fullbordats och det genom verkställda prov visat sig, att ombyggnaden medförde den beräknade produktionsökningen, godkände 1950 års riksdag, att anläggningarna vid Kvarntorp utbyggdes i en andra etapp. Härför anvisades efter förslag av Kungl. Maj:t medel. Sålunda anvisades bl. a. 7 500 000 kronor till ombyggnad av bolagets övriga Bergh-ugnar — Bergh-ugnarna 2 och 3 — 500 000 kronor till en tidigare påbörjad vattenreningsanläggning, 3 100 000 kronor till ett svavelverk och 1 000 000 kronor till utrustning för ökad skifferbrytning. Av de medel, som avsågos för Bergh-ugnarnas ombyggnad och för fullbordande av vattenreningsanläggningen, anvisades 3 000 000 kronor respektive 200 000 kronor såsom anslag å driftbudgeten. Sistnämnda arbeten ansågos nämligen till motsvarande del ha karaktär av förnyelsearbeten.

År 1951 medgav riksdagen, att 185 000 kronor av de år 1949 för utbyggnaden anvisade medlen fingo användas för att täcka en del av de till sammanlagt 270 000 kronor uppskattade kostnaderna för ombyggnad av den s. k. HG-ugnen. Återstoden av det beräknade medelsbehovet för detta ändamål, 85 000 kronor, bestreds av anslagsmedel, som avsetts för förnyelse av bolagets redan befintliga anläggningar. Även HG-ugnens ombyggnad syftade till en icke oväsentlig höjning av produktionen.

Svenska skifferoljeaktiebolaget har nu dels framlagt vissa planer på samarbete med Kooperativa förbundet, avseende en kalksalpeterfabrik i anslutning till skifferoljeverket i Kvarntorp, dels äskat ytterligare medel för att täcka viss fördyring av den pågående utbyggnaden och för att anskaffa en ny jordavrymningsmaskin.

Beträffande den tillämnade kalksalpetertillverkningen vid Kvarntorp har departementschefen till en början framhållit, att driften vid skifferoljeverket i Kvarntorp kommer att, sedan den pågående utbyggnaden i år slutförts, lämna en väsentligt högre produktion av bl. a. gas, ånga och elektrisk kraft än tidigare. Det är för skifferoljebolagets ekonomi av stor betydelse, att dessa produkter få en så fördelaktig användning som möjligt. Bolagets undersökningar ha givit vid handen, att detta blir fallet, om gasen användes för framställning av kalksalpeter. Vid en dylik tillverkning, för vilken gasens sammansättning är synnerligen lämplig, komma även ånga och elektrisk kraft från skifferoljeverket att tagas i anspråk i viss utsträckning. Tillverkningen av kalksalpeter beräknas bli fullt konkurrenskraftig i förhållande till motsvarande industriföretag på andra håll i landet, vilka använda importerad koks som råvara.

Med hänsyn till de betydande investeringar, som äro nödvändiga för kalksalpeterfabriken, har skifferoljebolaget icke velat föreslå, att rörelsen skall

finansieras av statsmedel. I stället har bolaget — under beaktande jämväl av vad statsutskottet år 1949 anförde om önskvärdheten av samarbete med annan kemisk-teknisk industri inom landet — såvitt angår företagens form och finansiering tagit kontakt med Kooperativa förbundet, som tidigare visat sig intresserat för att utnyttja skiffergasen för gödningsmedelstillverkning. Med Kooperativa förbundet har skifferoljebolaget träffat en preliminär överenskommelse som i stort sett går ut på att skifferoljebolaget och förbundet inträda som hälftendelägare i ett nytt aktiebolag, vilket skall omhändera kalksalpetertillverkningen. Skifferoljebolagets andel i aktiekapitalet skall tillskjutas av förbundet mot att det nya bolaget tillförsäkras erforderliga leveranser av gas, ånga och elektrisk kraft m. m. från skifferoljeverket. Överenskommelsen innefattar även bestämmelser om de priser, skifferoljebolaget skall få tillgodoräkna sig för sagda leveranser. Det nya bolagets anläggningar skola finansieras genom aktiekapitalet och genom upplåning mot säkerheter, ställda av bolaget.

Det får, framhåller departementschefen, anses välbetänkt, att skifferoljebolaget på längre sikt och på rimliga villkor säkerställer avsättningen av sina biprodukter. Ett samarbete med andra industriföretag kan härvid visa sig vara lämpligt. Det förslag till samgående med Kooperativa förbundet, som bolaget framlagt, har synts departementschefen i huvudsak ägnat att tillgodose skifferoljebolagets intressen. Därest förslaget genomföres, synes bolagets avsättning av gas, ånga och elektrisk kraft bli tryggad för lång tid framåt utan att bolaget behöver ikläda sig någon egentlig kapitalrisk. Ur allmän försörjnings- och beredskapssynpunkt torde, framhåller departementschefen vidare, tillkomsten av det nya företaget också böra hälsas med tillfredsställelse. Det framlagda förslaget torde emellertid, med hänsyn bl. a. till vad som anförts vid remissbehandlingen, få underkastas viss överarbetning, som torde kräva ytterligare förhandling med Kooperativa förbundet. Kontakt i ärendet synes även böra tagas med Sveriges lantbruksförbund. Definitiv ställning kan därför ännu icke tagas till frågan, vars slutliga lösning givetvis också påverkas av möjligheterna att erhålla byggnadstillstånd. Då det här är meningen att ett stort statligt bolag skall upptaga en betydelsefull ny verksamhetsgren, har departementschefen emellertid ansett lämpligt att i detta sammanhang bringa saken till riksdagens kännedom.

Till täckande av ökade kostnader för den pågående utbyggnaden vid Kvarntorp har skifferoljebolaget begärt anslag om sammanlagt 5 000 000 kronor. Av detta belopp avses 2 705 000 kronor till ombyggnaden av Berghugnarna 2 och 3, 200 000 kronor till svavelverket, 150 000 kronor till vattenreningsanläggningen, 1 500 000 kronor till utrustning för ökad skifferbrytning och 445 000 kronor till ombyggnad av HG-ugnen. Kostnadsökningarna hänföra sig sålunda till projekt, varom beslut fattats vid 1950 års riksdag och — vad angår HG-ugnens ombyggnad — 1951 års riksdag. Huvudorsaken till fördyringen uppgives vara den allmänna prisstegring, som inträffat sedan kostnadsberäkningarna ursprungligen gjordes. De härav föranledda

kostnadsökningarna kunna på grundval av bolagets uppgifter i dess skrivelse beräknas till i runt tal 2 900 000 kronor eller ca 23 procent av tidigare beräknade kostnader för dessa arbeten. Vidare har bolaget, efter hand som nya erfarenheter vunnits, ansett sig böra vidtaga tekniska förbättringar av anläggningarna i samband med utbyggnadsarbetet, varigenom uppkommit kostnadsökningar uppgående till, såvitt framgår av bolagets beräkningar, omkring 1 940 000 kronor. Slutligen beräknas kostnaderna för HG-ugnens ombyggnad — oavsett fördyring av orsaker varom förut talats — komma att bli 160 000 kronor högre än tidigare beräknats till följd av brister i de ursprungliga kostnadskalkylerna.

Någon erinran mot beräkningarna av fördyringen eller mot styrelsens hemställan att kostnadsökningarna täckas genom anslag av statsmedel har icke framkommit vid remissbehandlingen av ärendet. Mot de av styrelsen angivna beloppen har icke heller departementschefen något att erinra. Departementschefen finner också skäligt, att de kostnadsökningar, som föranletts av den allmänna prisstegringen, täckas genom statsanslag å motsvarande belopp. Vad angår den fördyring, som uppstått till följd av tekniska förändringar av de ursprungligen fastställda planerna, finner departementschefen visserligen önskvärt, att bolaget lägger sig vinn om att på förhand så genomarbeta mera omfattande projekt, att väsentliga justeringar i efterhand kunna undvikas. Man torde emellertid icke böra bortse från att skifferoljebolaget, som är i färd med att genomföra ett intensivt och vidlyftigt utvecklingsarbete på delvis nya områden, ibland kan göra oväntade rön, vilka kunna leda till väsentlig rationalisering av driften och vilka därför rimligtvis böra beaktas trots risken av högre investeringskostnader. Departementschefen biträder med hänsyn härtill styrelsens anslagsyrkande även i den del varom nu är fråga. Betänkligt finner departementschefen det däremot vara, då bolaget till grund för anslagsberäkning framlägger kalkyler, vilka, såsom fallet varit i fråga om HG-ugnens ombyggnad, äro behäftade med sådana brister, att avsevärd justering måste ske efter förhållandevis kort tid. Något påpekande om vad här förekommit har dock icke gjorts av remissinstanserna. Då vidare jämväl ombyggnaden av HG-ugnen uppgivits leda till en avgjord förbättring av driftresultatet vill departementschefen nu icke motsätta sig att bolaget av statsmedel erhåller full täckning också för denna ökade kostnad.

Styrelsen för skifferoljebolaget har ansett, att den inträffade fördyringen till ett belopp av 1 240 000 kronor är hänförlig till sådana arbeten, vilka ha karaktären av förnyelse av bolagets anläggningar. Under åberopande härav har bolaget hemställt, att nämnda belopp måtte anvisas utan återbetalningsskyldighet för bolaget, d. v. s. å driftbudgeten. En avvikande mening har framförts av statskontoret, som håller före, att medel å driftbudgeten icke böra anvisas med högre belopp än som svarar mot den kostnadsstegring, vilken belöper på tidigare för förnyelsearbeten i samband med ombyggnader anvisade medel. Enligt statskontorets beräkning böra i följd härav endast 926 350 kronor anvisas å driftbudgeten och återstoden av de äskade

medlen tillföras bolaget i form av lån under fonden för låneunderstöd. Såvitt departementschefen kunnat finna, är det icke utan en synnerligen ingående utredning möjligt att utröna, vilketdera av dessa förslag som innebär den mest skäligen lösningen av frågan om medelsanvisningens fördelning. Departementschefen anser sig emellertid kunna förorda, att ett till 1 000 000 kronor avrundat belopp anvisas å driftbudgeten och återstoden, 4 000 000 kronor, å kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd.

Bolagsstyrelsen har vidare hemställt om 2 000 000 kronor för anskaffning av en ny jordavrymningsmaskin. Nämnade belopp utgör i stort sett skillnaden mellan den nya maskinens inköpspris och det beräknade försäljningsvärdet av bolagets nuvarande jordavrymningsmaskin. Ifrågavarande anskaffning anser styrelsen nödvändig för att driften i skifferbrottet skall kunna ordnas på ett rationellt sätt. Bolaget har för handels- och industrikommissionen företett en räntabilitetskalkyl, som visar, att avsevärda besparingar komma att göras vid användning av den nya maskinen. På grundval av denna kalkyl har kommissionen, som även framhållit vissa fördelar med ifrågavarande inköp ur beredskapssynpunkt, utfärdat importlicens för densamma. Med hänsyn till nu nämnda omständigheter anser departementschefen, att skifferoljebolaget bör beredas möjlighet att anskaffa den nya jordavrymningsmaskinen och tillstyrker sålunda, att 2 000 000 kronor i enlighet med styrelsens hemställan anvisas för ändamålet. Medlen torde böra ställas till bolagets förfogande såsom lån från fonden för låneunderstöd. I denna form skulle alltså anvisas ett belopp av sammanlagt (4 000 000 + 2 000 000 =) 6 000 000 kronor.

Då det är av vikt, att den pågående utbyggnaden av skifferoljeverket vid Kvarntorp icke onödigtvis fördröjes av likviditetsskäl, har departementschefen förordat, att den nu tillstyrkta medelsanvisningen sker å tilläggsstat till riksstaten för innevarande budgetår.

Statskontoret har ansett, att det belopp bolagsstyrelsen vill låna för att erhålla ökat förlagskapital är så stort, att Kungl. Maj:ts medgivande till upplåningen bör inhämtas. I anledning härav har departementschefen framhållit, att en upplåning för ifrågavarande ändamål i princip får anses falla inom ramen för bolagets löpande förvaltning. Med hänsyn till kreditbehovets storlek och omständigheterna i övrigt synes dock enligt departementschefens mening i detta fall anmälan böra göras hos Kungl. Maj:t innan bolaget vidtager åtgärder för att upptaga nya förlagslån.

Utskottet. Till täckande av ökade kostnader för den pågående utbyggnaden vid Kvarntorp har skifferoljeaktiebolaget begärt anslag om sammanlagt 5 000 000 kronor. Av kostnadsökningarna, som hänföra sig till projekt, om vilka beslut fattats vid 1950 och 1951 års riksdagar, hänföra sig 2 900 000 till sedermera inträffade prisstegringar, 1 940 000 kronor till tekniska förbättringar av anläggningarna i samband med utbyggnadsarbetet och 160 000 kronor till brister i de ursprungliga kostnadskalkylerna beträffande HG-

ugnens ombyggnad. Såsom departementschefen anfört ha remissmyndigheterna icke gjort någon erinran mot beräkningarna i fråga. Även utskottet kan godtaga desamma men vill i likhet med departementschefen framhålla det anmärkningsvärda i att bolaget till grund för sina anslagsberäkningar framlägger kalkyler, vilka, såsom fallet varit i fråga om HG-ugnens ombyggnad, äro behäftade med sådana brister, att avsevärd justering måste ske efter förhållandevis kort tid. Departementschefens förslag, enligt vilket av förenämnda belopp 1 000 000 kronor skulle anvisas å driftbudgeten och 4 000 000 kronor å kapitalbudgeten ger icke utskottet anledning till erinran.

Bolaget har vidare hemställt om 2 000 000 kronor för anskaffning av en ny jordavrymningsmaskin. Förslaget synes tillfyllest motiverat, varför utskottet tillstyrker, att medlen i fråga ställas till bolagets förfogande såsom lån från fonden för låneunderstöd.

Utskottet vill erinra, att utskottet i sitt av 1949 års riksdag godkända utlåtande nr 148 angående skifferoljeaktiebolagets framtida verksamhet framhöll, att det borde undersökas om icke samarbete i en eller annan form med den kemisk-tekniska industrien inom landet kunde åstadkommas. I anslutning härtill har bolaget nu framlagt förslag om samgående med Kooperativa förbundet i syfte att för en planerad tillverkning av kalksalpeter få användning för sitt överskott av skiffergas samt i viss mån ånga och elektrisk kraft. Då den tilltänkta rörelsen icke skall finansieras av statsmedel torde förslaget i fråga icke påkalla något uttalande i sak från riksdagens sida. Utskottet förutsätter givetvis, att, därest avtal i ämnet kommer till stånd mellan de båda kontrahenterna, detsamma icke medför, att riksdagen därigenom ställes inför framtida förpliktelser. Utskottet vill i detta sammanhang framhålla, att, även om kvarntorpsverkets största betydelse ligger i dess beredskapsvärde, det dock är angeläget, att riksdagen hålles under rättad om innebörden av den eventuella överenskommelsen samt om de troliga kostnads- och räntabilitetsutsikterna för företaget av rimlig säkerhetsgrad. Vid nu angivna förhållanden finner utskottet icke tillräcklig anledning föreligga för ett biträdande av det motionsvis gjorda yrkandet.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

I. att riksdagen må

a) till *Täckande av vissa kostnader för Svenska skifferoljeaktiebolagets verksamhet* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1951/52 under tionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor;

b) till *Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1951/52 under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 6 000 000 kronor;

II. att motionerna I: 435 och II: 540 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 2 maj 1952.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar Gustaf Karlsson, Iwar Anderson, Näs-gård, Ohlon, fröken Andersson, herrar Leander, Gillström, Pålsson, Näs-ström, Erik Gustaf Andersson, fru Lindström, herrar Ragnar Persson, Axel Andersson, Lundgren och Edvin Thun; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Malm-borg i Skövde, Mårtensson i Uddevalla, Svensson i Ljungskile, Lindholm, Rubbestad, Åkerström, Thapper, fröken Elmén, herrar Onsjö, Persson i Växjö, Nihlfors, fröken Nygren och herr Hjalmarson.

Reservation

av herr *Svensson* i Ljungskile.